

С. З. Манів,
заступник завідувача кафедри "Економічної теорії",
Івано-Франківський університет права імені короля
Данила Галицького

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ: ЙОГО СУТЬ ТА СКЛАДОВІ

Дана стаття присвячена дослідженню сутності "Інтелектуальний потенціал", його змістового навантаження та економічного змісту в рівнях використання та розвитку економіки держави.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ринкова економіка та закони її функціонування як відповідна економічна система в кінцевому підсумку посилюють суспільний та міжнародний поділ праці, втілюють у життя вертикальні та горизонтальні зв'язки між учасниками ринкового дійства, виконують інтегральну роль, створюють відповідні умови формуванню єдиного економічного простору.

Разом з цим ринок посилює активізацію творчої праці, результати якої запроваджуються у суспільне виробництво через новітні технології (винаходи), корисні моделі, програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення тощо.

У другій половині ХХ століття [6, 116] в розвитку товарних відносин у економічно розвинутих країнах світу відбулися четвертий та п'ятий великі поділи праці а саме: відокремлення нематеріального виробництва (освіти, науки, охорони здоров'я та ін.) від матеріального; відокремлення інформаційної діяльності та інформаційної галузі від інших. Ці потужні суспільні поділи праці, що є матеріальною основою товарних відносин, запроваджують у суспільно-економічне вживання (з різною інтенсивністю та розумінням його суті) термін — "інтелектуальний потенціал".

Швидкий темп розвитку економіки зумовлюється загальносвітовою тенденцією стрімкого скорочення проміжку часу між ключовими етапами науково-технічного прогресу: відкриттям (винаходом), доведенням його до стадії технології і впровадженням у виробничий процес. Конкуренція, яка загострюється все більше, приводить до того, що винахідник-автор стає невід'ємною і головною складовою циклу розвитку всіх без винятку систем, створених людьми. А в практиці господарювання все частіше використовуються терміни "людський потенціал", "інтелектуальна власність", "комерціалізація інтелектуальної власності", "інтелектуальний капітал", "інтелектуальний потенціал".

О.Б. Бутнік-Сіверський, д.е.н., професор, у своїх дослідженнях показує, що "...Сьогодні, наприклад, світова Промислова економіка поступається місцем Інтелектуальній економіці. При цьому найбільш міцною рухомою силою стає сила ідеї. Світовий досвід свідчить, що в економіці, яка найбільше спирається на ідеї, а менше — на фізичний капітал, різко зростає вірогідність реалізації успішних проривів [1, 16—17]".

Перехід людства до етапу цивілізованого рівня економічного розвитку висунув значні проблеми щодо захисту нового виду капіталу творчої активності людей — захисту прав інтелектуальної власності, відповідно існує проблема в чіткості розуміння змістового навантаження словосполучення "інтелектуальний потенціал".

ОСТАННІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПУБЛІКАЦІЇ

У монографії "Інтелектуальний потенціал та науково-технічна політика" колектив науковців інституту регіональних досліджень НАН України дослідив, що "...Оскільки інтелектуальний потенціал має інформаційну природу, то його розгляд непродуктивний поза інформацією як предметом і результатом творчої праці та її соціальною спрямованістю. З огляду на це вирізняємо інформаційний ресурс людства (спільноти, людини), у якому акумулюється (матеріалізується) минула праця і який є (за умови його декодування на мові того чи іншого народу, його широкого інформування) загальнолюдським здобутком, бо може стати стартовим інтелектуальним капіталом кожного [7,13]", який ідентифікується в об'єктах права інтелектуальної власності.

Над проблемою розвитку, формування та ефективного використання інтелектуального потенціалу, як і людського капіталу, працювало і працюють багато вчених, зокрема І.І. Луцінов, В.В. Архіпов, С.В. Мочерний,

А.К. Семів, М.І. Долішній, С.М. Злупко, Я.С. Витвицький, В.М. Данюк, В.К. Євдокименко, В.І. Куденко, В.П. Петренко, У.Я. Садова, М.П. Поплавський, О.А. Грішнова та багато інших. Однак проблеми сучасного розвитку суспільства, які базуються на наукоємній основі, є і залишаються актуальними. Їх вирішення в майбутньому можливе тільки за розвитку і використання інтелектуального потенціалу людини [11, 60].

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Тенденції розвитку науки, культури, техніки і виробництва, особливо в другій половині ХХ ст., свідчать про те, що людство у своєму розвитку підійшло до тієї межі, коли подальший прогрес буде зумовлюватися саме розумовою діяльністю суспільства. Іншими словами, саме результати розумової діяльності або за теперішньою термінологією — інтелектуальної діяльності будуть визначати стратегію і тактику соціально-економічного розвитку будь-якої країни.

На тридцять четвертій сесії Асамблеї держав учасниць ВОІВ (Все-світня Організація Інтелектуальної Власності), що відбулась у Женеві 20—29 вересня 1999 р., сказано, що "Двадцять перше століття стане століттям економіки, заснованої на знаннях, у якій інтелектуальна власність буде основною рушійною силою [18, 7]".

Носієм інтелекту, як і інтелектуального потенціалу, може бути тільки людина. "...На рубежі нового тисячоліття, ...людський інтелект посідає місце безпосередньої і головної продуктивної сили нової технологічної ери ... В цих умовах загальною закономірністю прогресу науки є оновлення понять наукового апарату загалом, оновлення понятійного апарату теорії розвитку ... [21, 5;14]" інтелектуального потенціалу, що є одним із основних завдань даної статті.

Результати дослідження та аналізу визначення інтелектуального потенціалу.

Людина, що володіє виробничим досвідом та приводить в рух засоби виробництва, і є нині абсолютною головною продуктивною силою в структурі продуктивних сил. В економічній теорії з різною інтенсивністю (в різні періоди) використовувалася в іменуванні (і далі використовують для дослідження сутності продуктивних сил) через такі поняття, як робоча сила, трудові ресурси, трудовий потенціал, людський капітал, людські ресурси, інтелектуальний потенціал. Таке розмаїття понять "людини-фактора" у розвитку форм суспільного виробництва через те, що за увесь літописний період людського буття економічна думка та її еволюція в нинішню економічну наукову теорію відбувалися паралельно із становленням форм людського соціуму і розвитком економіки, залишивши у "вчорашньому" як суспільні стани: общинний, рабовласницький, феодальний, класичний капіталізм, комуно-соціалістичний (СРСР). Доречно навести з

цього приводу висловлювання сучасного американського економіста, професора Гелбрейта Джона Кеннет (народ. 1908): "На ділі економічні ідеї завжди є продуктом свого часу і місця виникнення, з якими вони тісно пов'язані. Їх не можна розглядати незалежно від того світу, який вони пояснюють, а світ цей постійно змінюється, відповідно й економічні теорії, якщо вони покликані відповідати своїм завданням, мають змінюватися" [9, с. 96].

Мочерний С. В. у своїх дослідженнях функцій і завдань предмета економічної теорії через її визначення вважав, що "Економічна теорія — наука, що вивчає закони розвитку економічних систем, які виникають з приводу виробництва і привласнення товарів і послуг в усіх сферах суспільного відтворення, а також ті аспекти еволюції національної свідомості, духу народу, його культури, психології, моралі та поведінки, що впливають на прогрес економіки [13, 33], показує багатогранну векторність складників інтелектуального потенціалу, які являються факторами її духовного стану та світогляду.

Досліджуючи та аналізуючи творчий здобуток монографії "Інтелектуальний потенціал та науково-технічна політика" вважаємо:

1. "Інтелектуальний потенціал" — це інформація за своєю природою (сутністю), що втілена в матеріальному носії в результаті минулої творчої праці людини (спільноти), що має соціальну спрямованість. До результатів творчої праці відносять здобутки духовного та науково-технічного характеру [20, 4].

Нождак А.С., к.е.н., у своєму дисертаційному дослідженні: "Демографічні та соціально-економічні чинники формування і використання інтелектуального потенціалу за ринкових перетворень" дає наступне визначення інтелектуального потенціалу: "Під інтелектуальним потенціалом прийнято розуміти спроможність суспільства, окремих людських спільнот, особистостей (в іншій модальності — держави, регіону, будь-яких організаційних структур, працівників) творити, нагромаджувати та використовувати знання, проекти, ідеї, тобто різну семантичну інформацію як інтелектуальну власність для соціально-економічного, науково-технічного, морально-правового, духовно-культурного та іншого розвитку [16, 8]".

2. "Інтелектуальний потенціал" — це спроможність людини (спільноти) до творчої діяльності, і як наслідок нагромаджувати та використовувати результати творчої праці: знання, проекти, ідеї, об'єкти інтелектуальної власності для суспільного розвитку.

О.Б. Бутнік-Сіверський у статті "Евристика в інтелектуальній економіці, або формування системи інноваційного підприємства" зазначає що, "інтелектуальний потенціал" — це "...Людські ресурси та інтелектуальні ресурси розглядаються разом як інтелектуальний потенціал, який не має вартісної оцінки, а вимірюється кількістю працюючих та кількістю

ідентифікованих об'єктів інтелектуальної власності. У вартісному вимірі інтелектуальний потенціал відтворює інтелектуальний капітал [2, 29]".

3. "Інтелектуальний потенціал" — це людські ресурси, тобто кількість працюючих з вищим рівнем кваліфікації, залучених до процесу розробки інтелектуального продукту (інновації), які можна описати та ідентифікувати, в результаті чого вони стають, є інтелектуальні ресурси [2, 30].

Є. Марчук як автор ідеї створення структур випереджаючого розвитку та їх втілення в концепції розвитку України дає тлумачення інтелектуального потенціалу через співвідношення між поняттями гуманітарного потенціалу та інтелектуального капіталу та його складові — "Інтелектуальний потенціал є складовою такого більш широкого поняття як гуманітарний потенціал. Гуманітарний потенціал нації є якісно відмінним явищем від простої суми людського потенціалу кожної людини-громадянина і визначається рівнем фізичного і психічного здоров'я нації, її соціального благополуччя, моральності, духовності, інтелектуального розвитку (інтелектуального потенціалу), психологічної єдності, гуманітарної активності (активності у прояві всіх перерахованих вище ознак). Інтелектуальний потенціал виявляється не тільки в галузях, пов'язаних з високими технологіями. Інтелектуальність управлінських рішень і творчої активності людини стрімко зростає у всіх без винятку сферах її діяльності, від поливання городу до міжнародних стосунків. Інтелектуальний потенціал нації ає кілька складових, а саме:

1) Систему освіти (включає державні та недержавні навчальні заклади);

2) Комп'ютерне забезпечення (абсолютна та відносна кількість комп'ютерів, їх якість, ступінь охоплення сітьовим зв'язком);

3) Системи зв'язку, де визначальними є швидкість зв'язку, його надійність, перешкодостійкість, захищеність від несанкціонованого доступу;

4) бази даних на друкованих (бібліотеки) та електронних носіях;

5) систему науки, яка включає державні та недержавні наукові заклади;

6) інтелектуальну власність у вигляді патентів, ліцензій, ноу-хау [12, 3].

4. "Інтелектуальний потенціал" — це складова гуманітарного потенціалу, і визначається через наступні складові: систему освіти, комп'ютерне забезпечення, системи зв'язку, бази даних на друкованих (бібліотеки) та електронних носіях, систему науки, об'єкти інтелектуальної власності.

С.Й. Вовканич, досліджуючи проблеми духовно-інтелектуального забезпечення національної ідеї України в умовах переходу на інноваційний шлях розвитку та розбудови інформаційного суспільства, у праці "Духовно-інтелектуальний потенціал та її національна ідея" розглядає інте-

лектуальний потенціал як "...духовно-інтелектуальний потенціал нації, групи, людини (або в іншій модальності — держави, регіону, будь-якої організаційної структури) — це їх спроможність творити, нагромаджувати та використовувати знання, проекти, ідеї, тобто різну семантичну інформацію як інтелектуальну власність для свого (і не лише свого) розвитку — соціально-економічного, науково-технічного, духовно-культурного, морально-правового, тощо [3, 18]".

5. "Інтелектуальний потенціал" — це спроможність людини, творити, нагромаджувати і використовувати, через призму високої духовності, знання, проекти, ідеї, інтелектуальну власність для свого (і не лише свого) розвитку — соціально-економічного, науково-технічного, духовно-культурного, морально-правового, тощо.

У наступній праці — "Інтелектуально-інноваційний розвиток як концепція консолідації та євроінтеграції України" — С.Й.Вовканич, подає наступне тлумачення "Під духовно-інтелектуальним потенціалом розуміємо здатність людини (групи, нації) до ефективної інноваційної діяльності, складовими якої є: інтелектуальний розвиток та креативна готовність населення, зокрема його категорій, що виступають безпосереднім суб'єктом інтелектуальної праці; ресурсне забезпечення інноваційної діяльності на макро- та мікро-економічному рівнях, а також її мотивування, фінансування і стимулювання [4, 41]".

6. "Інтелектуальний потенціал" це здатність людини до інноваційної діяльності, при наявності у людини: інтелектуального розвитку; ресурсного забезпечення.

В.Г. Орищенко, у статті "Шляхи формування інтелектуального потенціалу нації в системі національної освіти" подає своє бачення Інтелектуального потенціалу — "...це духовно-освітня стан нації, що забезпечує здатність народу до виконання актуальних соціально-економічних завдань, створення необхідних умов всебічного розвитку молодого покоління на базі найвищих духовних цінностей нації [17, 88]".

7. "Інтелектуальний потенціал" — це потужний потенціал освіти нації та її духовно-енергетичного поля в забезпеченні розвитку: високоцивілізованої соціально-економічної системи держави; елітарно-інтелектуального молодого покоління.

Розглянемо спочатку, що є "інтелект" за різними енциклопедично-словниковими джерелами.

За філософським, інтелект, [23, 244], (від лат. intellectus — пізнання, розуміння, розсудок) — термін для означення вищої пізнавальної здатності мислення, яка принципово відрізняється творчим, активним характером від пасивно чуттєвих форм пізнання. Призначення інтелекту — створювати порядок із хаосу через приведення у відповідність до індивідуальних потреб об'єктивних параметрів реальності.

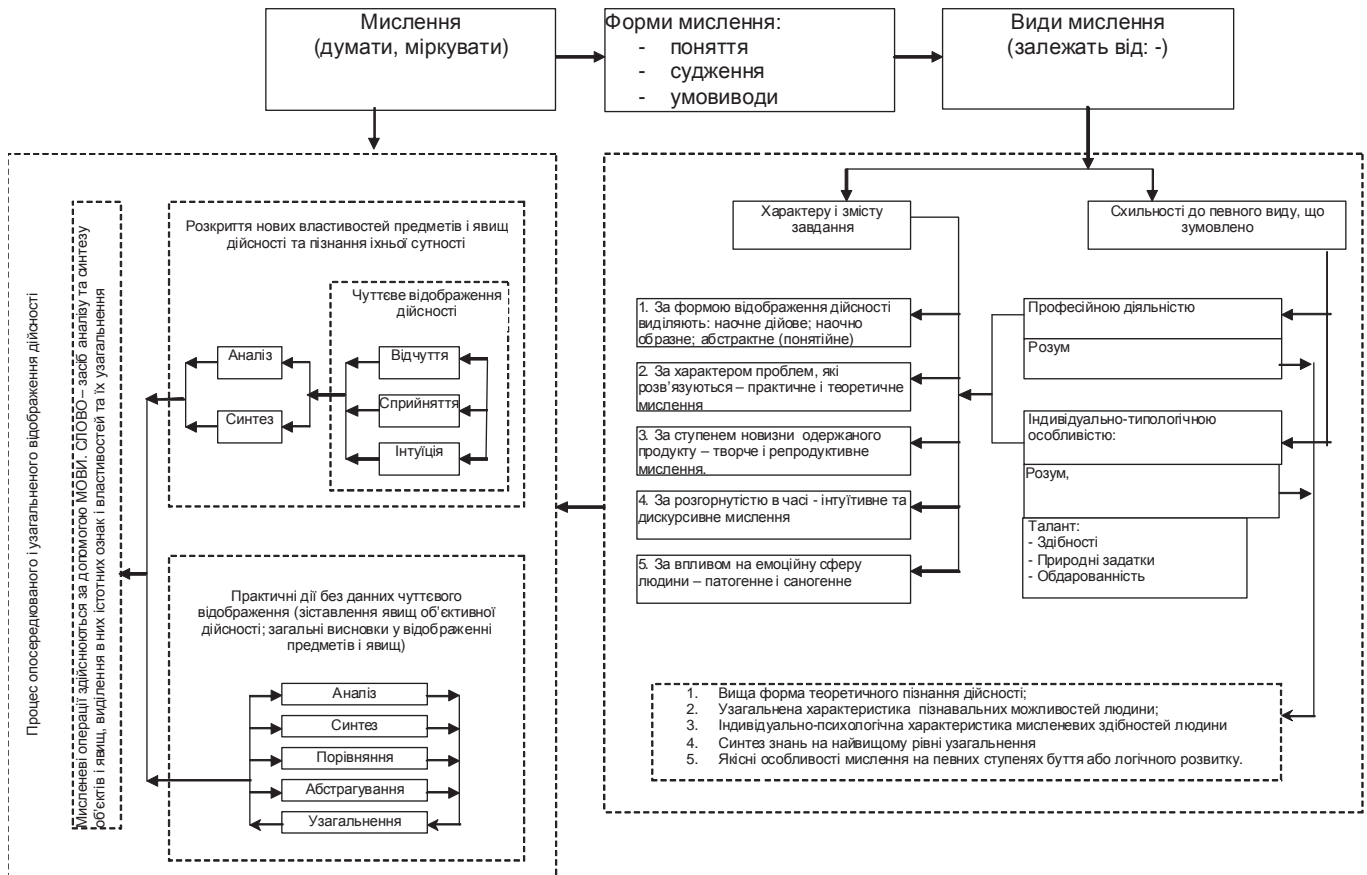

Рис. 1. Блок-схема процесу відображення дійсності шляхом мислення

За новим тлумачним словником української мови — інтелект, [14, 793],

— здатність людини думати, мислити; розум, глузд, тям, мозок, голова.

За психологічним, інтелект [19, 156—157], (лат. intellectus — сприйняття, розуміння) — система пізнавальних здібностей індивіда, яка виявляється в здатності швидко і легко набувати нові знання і вміння, долати несподівані перешкоди, знаходити вихід із нестандартних ситуацій, глибоко розуміти те, що відбувається навколо, в умінні адаптуватися до складного та мінливого середовища. Розуміння інтелекту як загальної розумової здібності використовують як узагальнені поведінкові характеристики, пов'язані з успішною адаптацією до нових життєвих завдань.

З вищенаведених тлумачень, що є "інтелект" та з метою повноти розкриття його сутності нам необхідно дослідити змістове навантаження наступних слів: "мислення", "розум", "здібність" та "творчість" індивіда, звернувшись до тлумачення їх в словниках.

За тлумачним словником, мислити, [15, 189]: 1. Міркувати, зіставляючи явища об'єктивної дійсності і робити висновки; аналізувати. 2. Те саме, що думати.

За психологічним, мислення, [19, 199] — процес опосередкованого і узагальненого відображення дійсності під час або внаслідок її аналізу і синтезу. Спираючись на дані відчуттів і сприймань, мислен-

ня розкриває нові властивості предметів і явищ дійсності і дає змогу перейти від відображення явищ до пізнання їхньої сутності. Пізнання нового, безпосередньо не даного у чуттєвому відображенні, відбувається за допомогою практичних дій і мисленнєвих операцій, провідними з яких є аналіз, синтез, порівняння, абстрагування і узагальнення. Мисленнєві операції здійснюються за допомогою мови. Слово — це засіб аналізу і синтезу об'єктів і явищ, виділення в них істотних ознак і властивостей та їх узагальнення. Основними формами мислення є поняття, судження і умовиводи. Залежно від характеру і змісту завдань, які виконує людина, в психології існує така класифікація видів мислення: 1) за формою відображення дійсності виділяють наочно-дійове, наочно-образне і абстрактне (понятійне) мислення; 2) за характером проблем, які розв'язуються, — практичне і теоретичне мислення; 3) за ступенем новизни одержаного продукту — творче і репродуктивне мислення; 4) за розгорнутістю в часі — інтуїтивне і дискурсивне мислення; 5) за впливом на емоційну сферу людини — патогенне і саногенне. Схильність людини до певного виду мислення може бути зумовлена професійною діяльністю або виступати як її індивідуально-типологічна особливість.

За психологічним, розум [19, 307] — 1) вища форма теоретичного пізнання дійсності; 2) узагальнена характеристика пізнавальних можливо-

стей людини; 3) індивідуально-психологічна характеристика мисленнєвих здібностей людини; 4) синтез знань на найвищому рівні узагальнення. Розум і розмірковування є необхідними складовими теоретичного пізнання. Якщо розмірковування здійснюють систематизацію знань, то розум дає можливість вийти за межі пізнаного, висувати ідеї і знаходити нові шляхи розв'язання проблем.

За філософським, розум, розсудок [23, 555] поняття, вироблені в історії філософії для позначення якісних особливостей мислення на певних ступенях буття або логічного розвитку.

За психологічним, здібність [19, 141—142] — індивідуально-психологічні особливості людини, що виявляються в діяльності і є умовою її успішного виконання. Від здібностей залежить успішність здобування знань, навичок і вмінь, але самі вони з наявними знаннями, навичками і вміннями не ототожнюються. Здібною до певної діяльності вважають ту людину, яка за рівних умов швидше і легше за іншими опанує її, справляється з вимогами, виявляє ініціативу і творчий підхід. Результати сучасних психогенетичних досліджень свідчать, що здібності мають вищий коефіцієнт спадковості детермінації, ніж властивості нервової системи.

За психологічним творчість [19, 352] — 1) високосвідома діяльність людини, спрямована на створення нових продуктів матеріальної і духовної культури, які мають суспільно-історичну цінність; 2) теоретична і прак-

тична діяльність людини, яка зумовлює одержання об'єктивно нових результатів. Такими результатами можуть бути нові знання, оригінальні способи розв'язання певної проблеми, наукові відкриття, нові технології, високомистецькі художні твори тощо. Центральним моментом процесу творчості є інсайт — інтуїтивне бачення кінцевого результату, миттєвий здогад, який спрямовує мислення глибини в потрібному напрямі. На стадії перевірки здогаду проводиться практична перевірка правильності здійсненого розв'язання.

Здійснивши дослідження та аналіз вищенаведених джерел стосовно інтелекту, не претендуючи на вичерпність глибини його сутності, дамо наступне визначення:

— інтелект — це вища система пізнавальних (розумових) здібностей індивіда, яка виявляється через активне творче мислення; здатності швидко і легко набувати нові знання і вміння, на основі чого досліджувати оточуючий світ та будувати пояснюючі теорії спостережуваних явищ.

Блок-схема процесу відображення дійсності шляхом мислення приведена на рис. 1.

Для цього "інтелект" зобов'язаний вміти ставити експерименти, сприймати результати експериментів, а також ставити питання і робити спроби відповідати на ці питання. Інтелект має наступну структуру:

- мова;
- спадкові задатки (генотип);
- розум;
- здібності;
- інтуїція;
- вища пізнавальна здатність мислення.
- духовна енергетичність індивіда;

Інтелект зароджується, формується та зростає у відповідній соціальній системі з певним ступенем людського буття, який відобразимо наступною схемою (рис. 2).

Творчою працею людини створюються всі багатства суспільства. Так було, є і буде. Людство у своєму розвитку ніколи не досягне такого стану, коли б його задовольняли наявні засоби забезпечення життєдіяльності. Людина постійно знаходиться у творчому пошукові.

Інтелектуальна діяльність і творча діяльність — це розумова діяльність. У цьому аспекті ці два види діяльності збігаються. Але не всяка розумова діяльність є інтелектуальною чи творчою. Людина може розумово працювати, але творчого результату не досягти. Слід мати на увазі й те, що розумовою діяльністю займаються багато людей і з розвитком суспільства їх стає більше, це — вчені, інженери, вчителі, лікарі тощо. Творчість, у результаті якої з'являється щось нове, властива далеко не всім.

Таким чином, інтелектуальна діяльність відрізняється від творчої тим, що її результати неодмінно стають об'єктами правової охорони. Далеко не всі результати творчої діяль-

ності стають об'єктами інтелектуальної власності і, отже, об'єктами правової охорони.

Проте людська активність не повинна обмежуватись лише своєю спрямованістю на об'єкт, на реальність "поза себе". "Яка ж користь людині, що здобуде весь світ, але душу свою занапасть?" [8, 16, 26].

У цьому плані інтелектуальний потенціал виступає в двох формах:

— матеріальній, через об'єкти інтелектуальної власності, що є одним з визначальних пріоритетів кожної держави у створенні умов і механізмів їх перетворення в інтелектуальний капітал, який застосовується в процесі економічного розвитку для творення національного суспільства;

— нематеріальній, через наявність вольових зусиль як особистості так і національної спільноти до ряду "...актуальних моментів, які складають базу загальнолюдського масштабу тих духовно-інтелектуальних, інформаційно-мовних, соціально-психологічних, політико-правових, етнічних та інших резервів, що є національним потенціалом розвитку кожного народу як самобутньої складової людства" [7, 10].

Духовний світ людини — це не лише її розум, мислення, але й почуття, емоційні стани, віра, воля, світогляд, самосвідомість, що спирається на сукупність ціннісних орієнтирів і духовних смислів. Свідомість не дорівнює мисленню та знанням, вона є одночасно і переживанням, усвідомленням, оцінкою дійсності. Будь-який прояв духовності відображає в собі (з різною мірою вираження) обидві форми ідеального відношення до світу — і пізнавальну, і ціннісну (духовно-практичну). Сутність людського духу, походження свідомості містять в собі багато таємничого, і навіряд чи людство коли-небудь знайде остаточне вирішення цих проблем. Загадка людського духу завжди буде викликати надзвичайний інтерес і спробу нових варіантів її розкриття

[22, 99].

У продовження вищенаведеного подібну думку висловлює професор Грішнова О. А. у своїй монографії "Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки", досліджуючи роль і місце людини в сучасній економічній системі суспільства, використовуючи для її означення категорію "людський капітал", вказує, що "Сучасний погляд на людину як на носія людського капіталу означає визнання її здібностей у повному розумінні слова капіталом, тобто цінністю, яка приносить дохід, але з яскраво вираженою специфікою, без урахування якої потенціал може і не реалізуватися. Ця специфіка полягає у визнанні елементів невловимого, ірраціонального, непередбачуваного в людській природі, в задатках, поведінці, потребах, бажаннях людини, що опосередковують співвідношення капіталовкладень і результатів [5, 20]".

Грішнова О. А. у вищенаведеному дослідженні вказує на те що "Усі поняття, які застосовуються сьогодні економічною наукою для означення ролі людини в суспільстві, не виходять за межі підходу до людини як до об'єкта капіталовкладень. Виробництво ж (матеріальне і духовне), як і раніше зведено до самоцілі, хоча й історично, і логічно воно — інструмент забезпечення розвитку людини. Людина визнається важливою, перспективною, ефективною, але все-таки інструментальною цінністю" [5, 19].

Нині не існує серед вчених світу взаємної ясності: у розумінні походження сутності людського духу, інтуїції, походження свідомості, які містять в собі багато таємничого, з яскраво вираженою специфікою, без урахування яких інтелектуальний потенціал може і не реалізуватися.

Узагальнюючи вищезазначене, при цьому розуміючи, що деякі позиції мають ще дискусійний характер, побудуємо загальне визначення сутності інтелектуального потенціалу: це вища сис-

Рис. 2. Структурна схема інтелекту

№	Періоди життя індивіда*	Складові інтелектуального потенціалу
0.	До зародження індивіда	1. Генотип батьків; 2. Рівень освітнього розвитку батьків; 3. Стан здоров'я батьків; 4. Мова батьків.
1.	Пренатальний розвиток – період внутрішнього розвитку плоду від зародка до моменту народження;	5. п.п. 2, 3, 4; 6. Морально-етичний розвиток батьків; 7. Духовно-культурний розвиток батьків; 8. Генотип індивіда.
2.	Дитинство – період розвитку від народження до підліткового віку: а) немовлячий вік – від народження до 1 року; б) раннє дитинство – від 1 до 3 років; в) дошкільний вік – від 3 до 6/7 років; г) молодший шкільний вік – від 6/7 до 10/11 років	9. п.п. 2, 3, 4, 6, 7, 8 – надалі по тексту – блок "А" 10. "А"; 11. Знання ¹ – оволодіння знаннями та досвідом для даного періоду розвитку, виявлення здібностей, пошук шляху-методики до процесу виховання культурних та морально-етичних навичок. 12. "А", знання ¹ . 13. Знання ² – оволодіння знаннями та досвідом для даного періоду розвитку відповідно до програм МОН України, продовження виявлення здібностей та природних задатків, процес виховання культурних і морально-етичних навичок, знайомлення з поняттям духовності та поетапного розкриття її сутності, здоров'я та міцності фізичного тіла 14. Суспільні відносини ¹ – вплив на розвиток індивіду за межами сім'ї, родини: дозвілля під час прогулянок з однолітками та знайомими, перебування у дитячому закладі, повсякденне доросле оточення. 15. "А", знання ¹ , знання ² , суспільні відносини ¹ ; 16. Знання ³ – оволодіння знаннями та досвідом для даного періоду розвитку відповідно до програм МОН України, продовження виявлення здібностей, природних задатків та обдарованості індивіда, процес виховання культурних і морально-етичних навичок, духовне зростання та поетапне розкриття її величі, гармонії, різноплановості, виконання заходів для покращення та підтримки стану здоров'я та міцності фізичного тіла. 17. Суспільні відносини ² – вплив на розвиток індивіду за межами сім'ї, родини: дозвілля під час прогулянок з однолітками та знайомими, і перебування у "середньо-освітній школі", повсякденне доросле оточення.
3.	Підлітковий розвиток, середньо шкільний вік – від 10/11 до 14 років	18. "А", знання ¹ , знання ² , знання ³ , суспільні відносини ¹ ; 19. Знання ⁴ – оволодіння знаннями та досвідом для даного періоду розвитку відповідно до програм МОН України. Знайомлення з системами освіти у державі, комп'ютерним забезпеченням та системою Інтернет, системами зв'язку держави, базами даних на друкованих (бібліотеки) та електронних носіях, системою науки.
4.	Юнацький вік, старший шкільний вік – від 14 до 18 років	20. "А", знання ¹ , знання ² , знання ³ , знання ⁴ , суспільні відносини ² ; 21. Знання ⁵ – оволодіння знаннями та досвідом для даного періоду розвитку відповідно до програм МОН України. Опанування операційною системою комп'ютера, Інтернетом, системами зв'язку держави, базами даних на друкованих (бібліотеки) та електронних носіях, ознайомлення з явищем творчості та поняттям права на об'єкти інтелектуальної творчості.
5.	Зрілий період розвитку – від 18 до 60 років	22" А". 23. Знання – знання ¹ , знання ² , знання ³ , знання ⁴ , знання ⁵ , сила волі і духу до нових знань та самовдосконалення. 24. Базисні та набудовні відносини суспільно-економічної системи держави

Рис. 3. Блок-схема складових інтелектуального потенціалу

тема пізнавальних (розумових) здібностей індивіда, яка виявляється через — активне творче мислення; здатності швидко і легко набувати нові знання і вміння та спроможність людини: творити, нагромаджувати і використовувати, через призму високої духовності, знання, проекти, ідеї, інтелектуальну власність для свого (і не лише свого) розвитку — соціально-економічного, науково-технічного, духовно-культурного, морально-правового, тощо.

Підсумовуючи результати дослідницько-пошукової роботи наведемо наступні складові інтелектуального потенціалу в розрізі розвитку людини за допомогою наступної блок-схеми, рис. 3.

Література:

1. Бутнік-Сіверський О. Б.. Інтелектуальний капітал: теоретичний ас-

пект // Інтелектуальний капітал. — 2002 — №1. — 47с.

2. Бутнік-Сіверський О. Б., Евристика в інтелектуальній економіці, або формування системи інноваційного підприємства // Інтелектуальна власність. — 2005. — № 8. — 73 с.

3. Вовканич С.Й. Духовно-інтелектуальний потенціал України та її національна ідея. — Львів. Вид-во ЛБА. — 2001.

4. Вовканич С.Ю. Інтелектуально-інноваційний розвиток як концепція консолідації та євроінтеграції України: Препринт наукової доповіді. — Львів: ІРД НАН України, 2007. — 64 с.

5. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. Монографія. — К.: Знання — 2001. — 254 с.

6. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ — ХХІ століть. Нові пріоритети. — К.: Наукова думка. — 2006. — 510 с.

7. Інтелектуальний потенціал та науково-технічна політика / Під наук. ред. академіка НАНУ Долішній М.І. — Львів: ІРД НАН України. — 1999. — 234 с.

8. Иллюстрированное Евангелие. — М.: "ОЛИА-ПРЕС Гранд". — 2006. — 575 с.

9. Карсон Роберт Б. Что знают экономисты. Основы экономической политики на 90-е годы и в перспективе (Избранные главы) // США: ЭПИ. — 1994. — № 5. — С. 89—109.

10. Манів С.З. Захист інтелектуальної власності в інвестиційно-інноваційному розвитку держави // Економіка та держава. — 2008 р. — № 10—112 с.

11. Манів С.З. Організаційні, фінансово-економічні, соціальні проблеми реалізації інтелектуального потенціалу регіону // Київ. Економіка та держава. — 2008 р. — № 5. — 108 с.

12. Марчук Є. Ек. секретар Ради національної безпеки і оборони України. <http://www.sociopolis.org.ua/rus/docs/grp1.html>, записана 23 янв. 2005 16:59:08 GMT. СТРАТЕГІЧНА ОРІЄНТАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА — РУХ НА ВИПЕРЕДЖЕННЯ // Стратегічна панорама — № 4. — 1999 р.

13. Мочерний С.В. Економічна теорія: Посібник. — К.: ВЦ "Академія" (Альма-матер). — 2003. — 655 с.

14. Новий тлумачний словник української мови. Друге видання, випр. А — К.: Видавництво "АКОНІТ" — 2008. — Т. 1. — 926 с.

15. Новий тлумачний словник української мови. Друге видання, випр. К — П... К.: Видавництво "АКОНІТ" — 2008. — 926 с.

16. Нождак А.С. Автореф. дис. ...: Демографічні та соціально-економічні чинники формування і використання інтелектуального потенціалу за ринкових перетворень. НАН України. Ін-т регіон. дослідж. — Л., 2003. — 20 с.

17. Орищенко В.Г.. Шляхи формування інтелектуального потенціалу нації в системі національної освіти // Матеріали міжнародної наукової конференції "Національна еліта та інтелектуальний потенціал України". — Львів, 1996. — 312 с.

18. Підпригора О.А., Святоцький О.Д. Право інтелектуальної власності: Підручник. — К.: Ін Юре, 2002. — 621 с.

19. Психологічна енциклопедія. Автор-упорядник Степанов О. М. — К.: "Академвидав", 2006. — 422 с.

20. Святоцький О. Місце і роль інтелектуальної діяльності в економічному і соціальному розвитку країни // Інтелектуальний капітал. — 2004. — № 3. — 63 с.

21. Семів А.К. Регіональна політика: людський вимір: Монографія. — Львів: ІРД НАН України, 2004. — 392 с.

22. Старовойт І.С., Сілаєва Т.О., Орендарчук Г.О. Філософія: Навч. посіб. — Тернопіль, Астон. — 1997. — 143 с.

23. Філософський енциклопедичний словник. НАНУ Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. — К.: Абрис. — 2002. — 742 с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2009 р.

*[19, 305]